

ORA DE RELIGIE ȘI DRAMA ANALFABETISMULUI RELIGIOS

Autor: Petru Dimitriu | 10 aprilie 2023

În vara anului 2022, cândva la orele două noaptea, mă aflam pe malul mării, în Vama Veche, implicat într-o polemică tipică unui moment de *after-party*, iar subiectul era – care altul – sensul vieții. În mijlocul discuției ce devenise de la un punct, în mod predictibil, extenuantă, interlocutorul meu, un vamaiot rasat, hippiot autentic, ce avusese inclusiv experiențe concrete cu mistica orientală, a rostit o afirmație care m-a făcut – lucru rarisim – să răbufnesc nervos. Încercând să smulg un răspuns la întrebarea „care este, totuși, finalitatea spre care tu însuți îți dorești să tinzi?”, partenerul meu a replicat la un moment dat (după ce îmi spusese de multiple ori că întrebarea mea este, oricum, inutilă), că „buddhismul și creștinismul spun, în fond, același lucru!”... De unde, până atunci, crezusem că participam la o discuție cu substanță, un astfel de răspuns rostit, pe deasupra, cu o convingere arogantă, mi s-a părut de-a dreptul revoltător – nu pentru că mi-ar fi fost jignită fără-mă infimizezimală de credință sau pentru că ar fi fost insultată Divinitatea, ci pentru că o astfel de afirmație este pur și simplu, factual, eronată, iar pentru a o demonta este nevoie doar de cunoștințe elementare despre cele două religii, pe care m-aș fi așteptat ca un adult în toată regula, și cu atât mai mult unul cu oarecare interese intelectuale, să le stăpânească.

Pentru puțin timp am crezut atunci că-mi fusese infirmată impresia despre generațiile tinere – din care și eu fac parte – în legătură cu interesul tipic pentru religie și metafizic. Însă adevărul care până la urmă tot m-a izbit este că cei mai mulți dintre noi au în continuare o cultură religioasă precară -- fie că este vorba de propria religie, de religia dominantă, de religii în general, iar golul lăsat de lipsa de cultură religioasă este adesea umplut, convenabil, dar tragic, cu tot felul de credințe și ritualuri disperate și fără substanță, care promet să livreze rezultate pentru cele mai mundane dorințe; iar în cazul fericit, acest gol este umplut de manifestări și credințe care nu depășesc adâncimea unei superstiții. Ultimii treizeci de ani ar fi putut fi o ocazie bună de a îndrepta această situație după ce practicarea religiei s-a reintegrat cu drepturi depline în viața socială, însă realitatea arată că educația religioasă a ajuns, de prea multe ori, în derizoriu.

În acest context, recenta solicitare¹ a majorității cultelor religioase din România de a

include religia ca disciplină opțională la examenul de Bacalaureat este cel puțin surprinzătoare și, bineînțeles, acest demers a redeschis polemica despre locul și rostul religiei în școală. Ca întotdeauna, spiritele inflamate din tabăra pro-secularizare acuză îndochinarea copiilor (nimic mai fals, după cum am arătat mai devreme), derapaje ale profesorilor (care, acolo unde se întâmplă, nu pot fi negate) sau slaba lor pregătire. Nu în ultimul rând, este de remarcat disprețul din ce în ce mai multora pentru fenomenul religiei organizate în general, pe care, și în România, din ce în ce mai mulți tineri educați îl descalifică rapid fără multe complicații, fără să fi cercetat cu adevărat vreodată filosofia și logica credinței lor, în afară de participarea contingentă la câteva slujbe sau ritualuri. O impresie tot mai des întâlnită în rândul tinerilor este că învățătura creștină este intrinsec retrogradă, mustind de prejudecăți și discriminări și este ghidată - ce auto-ironie! - de zicala „*Crede și nu cerceta*”.

De aici reiese o primă evidență a lipsei de cultură religioasă, așadar, un eșec al educației religioase elementare. Un prim aspect de importanță critică pe care ora de religie din școală l-ar fi putut clarifica, în premieră nu doar pentru elevi ci și pentru mulți dintre părinții lor, este că, în ceea ce privește religia majoritară, respectiv creștinismul tradițional, istoria critică ne arată că învățătura creștină a fost prezentată de-a lungul timpului atât în forme mai superficiale, accesibile celor simpli - forme asimilate, cu timpul, unor cvasi-superstiții (prin povestioare duhovnicești, relatări despre miracole, predici interpretate cu mult pathos etc.)², cât și în forme înalte, destinate cu precădere celor educați (aici incluzând teologia „grea”, a lui Vasile cel Mare, Grigorie de Nyssa sau Grigorie Palama). Într-o lume în care analfabetismul era norma pentru cea mai mare parte a populației, compromisul transiterii sub formă cvasi-superstițioasă a adevărilor de credință este, poate, justificat; însă, în condițiile civilizației de astăzi, în care educația elementară este universală iar cultivarea intelectului este o îndeletnicire propusă și accesibilă oricui, ora de religie din școală ar fi putut servi tocmai acestui scop - să ne ajute să abandonăm odată înțelegerea superficială a religiei tradiționale - totodată racordându-ne și în acest fel la istoria și cultura europeană căreia îi aparținem -, pentru ca, mai târziu în viață, într-o mai bună cunoștință de cauză, înțelegându-ne mai bine ca popor, pe noi și pe înaintașii noștri, să putem decide dacă și cum vrem să aderăm în continuare la religia majoritară sau cea în care ne-am născut; ar fi fost șansa multora de a percepe, în sfârșit, credința creștină ce a însoțit identitatea românească de la începuturile ei nu ca pe o înșiruire de ritualuri bătrânești cu iz de superstiție, ci ca pe o paradigmă bine încheșată de înțelegere a lumii naturale și supranaturale, cu o țintă clară și cu mijloace dezvoltate de-a lungul timpului.

Ora de religie desfășurată conștiincios ne-ar fi putut ajuta să înțelegem odată pentru totdeauna, de pildă, că Biserica nu funcționează ca un tonomat de miracole și că sensul cinstirii relicvelor nu este nicidecum o idolatrie tâmpită și un scop în sine. Ar fi putut transmite elevilor de liceu că Biblia cuprinde, pe lângă multe pasaje extrem de ermetice, multiple mituri fundamentale ale omenirii, alegorii ale vieții cotidiene și ale etapelor ei

perfect aplicabile la mii de ani după ce au fost scrise, așa cum au afirmat de-a lungul anilor Mircea Eliade, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, iar în zilele noastre, în mod faimos, Jordan Peterson³. Ar fi putut să ne ajute să discernem habotnicia și extremismul „românilor verzi” de credința demnă și fermă, respectiv de credința inertială, „căldică”; ar fi fost șansa noastră de a ne scutura odată de impresia multora că lumea metafizică este formată din entități spirituale (energii, duhuri, spirite, fantome, moroi etc.) pe care, cu o pregătire mistică adecvată, le putem struni și exploata după bunul plac prin tot felul de farmece la vreo vrăjitoare sau vreun *medium*; am fi avut o șansă în plus să renunțăm la a mai crede că viitorul se citește în zațul de cafea, în ceai, în planete sau într-o combinație proprie de mai multe horoscoape de diverse sorginți. De prea multe ori, atitudinea populară față de credință și practica ei au rămas rudimentare, blocate în imaturitate, ancorate în inerție și în justificări de tipul „fiindc-așa se face”, în gesturile mecanice care au dat în limba română sintagma „[treabă făcută] de mântuială”.

Și mai tragic, incultura religioasă a românilor este exploatată ticălos în titluri de *clickbait* ale presei de maculatură care mizează tocmai pe credința nestrămutată a multora în superstiție mai presus de orice altceva, o logică în care minunile și norocul sunt un deziderat în sine, iar faptele se încadrează axiologic în funcție de tot felul de circumstanțe punctuale și contingente aparent mistice: „Ce NU ai voie să faci în această zi, ca să îți meargă bine! E păcat!”, „Fă asta în Săptămâna Luminată și vei avea noroc tot anul!”. Validată prin astfel de scrieri ridicole, viziunea superficială a unui credincios receptiv la acest tip de discurs primește în ziua de astăzi și un *echo chamber* dedicat în care algoritmi din site-urile de social media o vor întreține, rostogolindu-i în continuare același gen de postări, pentru a o confirma și răsconfirma la nesfârșit. Nici nu este de mirare că, dezgustați de această atitudine obtuză, mulți tineri sunt tentați din ce în ce mai mult să bagatelizeze religia, înlocuind căutarea spirituală sinceră cu un mare *nihil* care nu mai păstrează nici măcar forma moștenită ca punct de plecare în demersul edificării spirituale personale.

Ora de religie din școală, care acum se vrea a fi introdusă în „examenul maturității”, nu pare că a contribuit până acum la vreo maturizare a gândirii românilor despre dimensiunea metafizică. În cei doisprezece ani de școală și liceu pe care eu însumi i-am parcurs, ora de religie a depășit rar nivelul unei discuții despre dezvoltarea personală presărată cu ceva elemente religioase. Într-un moment mai degrabă excepțional petrecut la ora de religie cândva în timpul gimnaziului, pe care mi-l amintesc pentru că mi-a provocat un soi de mirare încă de atunci, primisem o lucrare de control la care subiectul era să enumerăm chinurile la care fusese supus Sfântul Mina în timpul muceniciei, la care eu - elev conștiincios - am scris, școlărește, cu bulinuță la începutul rândului, că Sfântul a fost: bătut cu vergi de fier, freat cu gheme de păr aspru, tăiat cu sabia, iar în final i s-a dat foc. Dincolo de această întâmplare punctuală care prin lentila anului 2023 pare cel puțin bizară, orele de religie au fost, în mai mulți ani, întâlniri mai

degrabă anoste cu teologi tineri proaspăt absolvenți de facultate, aflați în așteptarea hirotoniei, perioadă în care probabil cel mai firesc job pentru un tânăr teolog este acela de profesor de religie. „Religia” era o oră în care atât noi, elevii, cât și profesorul, încercam să nu ne deranjăm prea mult reciproc, evitând să intrăm în confruntări de idei prea ascuțite, fiind înțeles de la sine că disciplina avea rostul de a adăuga o medie de zece din oficiu la media generală. Prin excepție, au existat elevii care au refuzat explicit ora de religie fie pentru că aparțineau unui alt cult neprietenos cu religia ortodoxă majoritară, fie dintr-un gest de clamare sfidătoare a propriului ateism, chiar cu prețul renunțării la o notă de zece în plus la calculul mediei; iar, în rest, indiferența subînțeleasă era atitudinea tipică a noastră. Eșecul orei de religie poate fi înțeles și ca subscris calității învățământului preuniversitar de stat în general, însă este și o consecință a imaturității religioase a unora dintre profesori înșiși, care în mod evident nu pot forma – cel puțin prin activitatea de la clasă – elevi cu viziuni mai profunde decât ale lor înșiși. În acest sens, o altă pățanie a mea în legătură cu ora de religie s-a petrecut tot în gimnaziu, când profesoara de religie m-a apostrofat și m-a tratat cu răceală pentru tot restul anului școlar pentru impertinența mea de a fi criticat faptul că promova deschis utilizarea horoscopului.

În plin avânt al curentului de accentuare a secularizării în spațiul public, ideea includerii religiei ca probă la Bacalaureat este, în opinia mea, aproape ridicolă, mai cu seamă cu cât textul memoriului folosește clișee ale „taberei adverse”, pretinzând că disciplina este „discriminată”. Ignorând cu multă indulgență aceste circumstanțe, o eventuală includere are totuși un potențial benefic. Crescând miza disciplinei, aceasta ar putea să sprijine (asemenea disciplinelor socio-umane, precum filosofia sau sociologia), dezvoltarea culturii generale și a gândirii critice, aducând școala românească mai aproape de realizarea efectivă a unei educații de tipul *liberal arts*, în care nu este urmărită (doar) hiper-specializarea într-un domeniu, ci și construirea unui bagaj elocvent de informații, instrumente și abilități intelectuale de utilitate universală pe tot parcursul vieții. *Ar putea* – pentru că vedem cum acest deziderat, asumat în prezent de disciplina „Limba și literatura română”, este faultat chiar de către elevii și profesorii care au ajuns să considere că scopul disciplinei este memorarea unor texte hermeneutice pretențioase pentru a absolvi cu notă mare un examen care, iată, ajunge să pară parțial inutil.

În fața tuturor acestor evidențe, ar reuși un examen la religie să fie tratat măcar la fel de serios cum este și examenul de limba română, o disciplină care, istoric vorbind, are mult mai multă prestanță și o istorie neîntreruptă? Având în vedere cele relatate până acum, pot afirma cu destulă certitudine că în acest moment nu este cazul, căci blazarea cu care această disciplină a fost tratată ani la rândul în școală nu se va schimba peste noapte și nu-mi pot imagina cu ușurință o situație în care un elev oarecare ar alege din proprie inițiativă să susțină un examen adițional la o disciplină minoră cu un conținut atât de exotic pentru cei mai mulți. În mijlocul tuturor posibilităților de care dispunem astăzi de a ne cultiva și edifica personalitatea, indiferența generalizată față de studiu în

general și față de studiul religiei în particular ne sărăcește înfiorător de mult și este o dramă adăugată la drama așternerii modelor post-moderniste peste societate.

A nu lua contact cu înțelepciunea transmisă pe calea religiei ne pustiește intelectul și personalitatea, căci încercarea de a desluși fie și numai teoretic și critic (dacă nu și în plan spiritual) înțelesul adânc al învățăturilor religioase este un exercițiu util tocmai prin dificultate și prin diversitatea informațiilor cu care lucrează; este parte din efortul fiecăruia de a-și construi busola valorică, deoarece religia, în contrapondere cu relativismul contemporan, definește verticalitatea ca o logică integrată în logica profundă a universului, una obiectivă, spre care suntem invitați să tindem măcar asimptotic, și nu ca pe o logică schimbătoare și complet debarasabilă, subscrisă mofturilor și modelor ideologice. Indiferent de poziționarea noastră, a fiecăruia, pe spectrul dintre necredință și credință, cunoașterea învățăturilor religioase ne mobilează forul interior cu idei esențiale, cu mituri fundamentale, cu reflecții asupra tensiunilor interioare ce au fost proprii oamenilor de pretutindeni și dintotdeauna; ne familiarizează cu propria noastră natură limitată și muritoare și ne propune cum să o șlefuiim sau să o depășim. A rata confruntarea individuală cu ideile religioase este o pierdere cu atât mai mare cu cât înțelepciunea propusă de religie este, prin excelență, născătoare de sens.

Urmează Paștile și pentru prea mulți sărbătoarea va fi mult prea săracă de sens. Pentru prea mulți mersul la biserică de Înviere va fi un gest „de mântuială” iar masa pascală – singura desfătare; unii vor fi crezând că Paștile sunt o sărbătoare sincretică, încreștinată recent în istorie, alții se vor mulțumi cu a ști doar că „de Paști se taie mielul”, iar alții vor avea grijă să nu-și risipească norocul cu vreun oarecare gest neatent în zilele ce vor urma. În fața acestor realități, mărturisesc că nici eu nu mai caut și nu-mi doresc să fiu martor la minuni, însă ieșirea noastră din blazarea spirituală care se răspândește este o dorință personală pentru care fac o mare, mare excepție.

NOTE

1. Solicitarea poate fi consultată la această adresă, via Hotnews: https://media.hotnews.ro/media_server1/document-2023-03-15-26140954-0-solicitari-culte.pdf ↑
2. Acest subiect a fost și tematica acestui articol precedent al meu intitulat Tradiția Bisericii, între duhovnicie și derapaje. ↑
3. Am discutat pe larg raportarea profesorului Jordan Peterson față de credința creștină în articolul precedent intitulat Jordan B. Peterson – apostol modern sau secularizator neintenționat al spiritualității creștine tradiționale. ↑

Imagine: Pixabay